

4 Splošno o bralni kulturi strokovnih knjižničarskih delavcev v Sloveniji

Sabina Fras Popović, Polona Vilar

Izvleček

V prispevku sta prikazana okvir, v katerem delujejo slovenske knjižnice, in opis raziskovalne metodologije za raziskavo bralne kulture in bralnih navad slovenskih strokovnih knjižničarskih delavcev ter njihovih vodij. Predstavljen je zlasti prvi del raziskave, izveden s spletnimi anketami, ki so nato podrobno predstavljene, ob njih tudi vzorčenje in izvedba. Sledi osnovni oris skupnih rezultatov.

Uvod in teoretična izhodišča

Knjižnica kot nosilec programa javne knjižnične službe vpliva s knjižničnim gradivom in storitvami na kakovost življenja posameznika in skupnosti. Prispeva k razvoju znanja in kulture, širjenju demokratičnega odločanja, spodbujanju uporabe knjižnice in poznavanju različnih pismenosti ter socialni strpnosti. Sodeluje pri uresničevanju razvojnih družbenih ciljev tako na lokalni kot državni ravni ter pri tem izhaja iz potreb in izzivov lokalne skupnosti (Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice, 2019, str. 10). Knjižničarstvo je ena od dejavnosti, za katere je država ocenila, da so potrebne za širše dobro, in je tako z zakonom predpisala izvajanje knjižnične javne službe (Fras Popović, 2016). Knjižničarstvo sodi med normirane dejavnosti, pri katerih je država z zakoni (npr. Zakon o knjižničarstvu, 2001; Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o knjižničarstvu, 2016) ter podzakonskimi akti (npr. Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe, 2023) določila elemente, ki vplivajo na izvajanje te javne službe (npr. vrste knjižnic, naloge, pristojnosti, namen, obseg), in opredelila zahteve za izvajanje knjižničarstva kot javne službe (npr. Pravilnik ..., 2023).

Strokovno knjižničarsko delo je vezano na določbo 2. člena Zakona o knjižničarstvu (ZKnj-1, 2001), ki določa obseg knjižnične dejavnosti, ki je knjižnična javna služba. Slednja glede na zakonsko določilo zajema: zbiranje, obdelovanje, hranjenje in posredovanje knjižničnega gradiva, zagotavljanje dostopa do knjižničnega gradiva in elektronskih publikacij, izdelovanje knjižničnih katalogov, podatkovnih zbirk in drugih informacijskih virov, posredovanje bibliografskih in drugih informacijskih proizvodov in storitev, sodelovanje v medknjižnični izposoji in posredovanju informacij, pridobivanje in izobraževanje uporabnikov, informacijsko opismenjevanje, varovanje

knjižničnega gradiva, ki je kulturni spomenik, drugo bibliotekarsko, dokumentacijsko in informacijsko delo. Nadalje v 12. členu zakon dopolni vsebino knjižnične javne službe, ki jo izvajajo splošne knjižnice, in sicer določi, da sodelujejo v vseživljenjskem izobraževanju, zbirajo, obdelujejo, varujejo in posredujejo domoznansko gradivo, zagotavljajo dostopnost in uporabo gradiv javnih oblasti, ki so splošno dostopna na elektronskih medijih, organizirajo posebne oblike dejavnosti za otroke, mladino in odrasle, ki so namenjene spodbujanju bralne kulture, organizirajo posebne oblike dejavnosti za otroke, mladino in odrasle s posebnimi potrebami, organizirajo kulturne prireditve, ki so povezane z njihovo dejavnostjo.

Dobri dve desetletji kasneje v podzakonskem aktu (Pravilnik ..., 2023) knjižnicam kot pravnim osebam in nosilkam knjižnične javne službe država z zakonodajnimi določbami v obsegu te javne službe natančneje kvantitativno in kvalitativno opredeli posamezne naloge. Določi jim odgovornost za zagotavljanje ustreznega izbora knjižničnega gradiva v knjižnični zbirki v skladu z njihovim poslanstvom ter normira povezavo med poslanstvom knjižnice in knjižnično zbirko (3. člen). Slednjo postavi v središče uresničevanja poslanstva knjižnice tako, da določi, da je obseg knjižnične zbirke odvisen od števila potencialnih uporabnikov in od poslanstva ter obsega dejavnosti knjižnice (3. člen, drugi odstavek). Nadalje glede na vrste knjižnice specifikira in dodatno razdeli posamezne naloge iz zakonskih določb. Poglejmo to na primeru splošnih knjižnic, ki s svojo mrežo predstavljajo najdostopnejšo kulturno ustanovo ter vstopno točko v bralno kulturo. Splošnim knjižnicam določi tudi številčni obseg izvajanja posebnih oblik knjižnične javne službe. Šesti člen pravilnika določa, da splošna knjižnica organizira na 10.000 prebivalcev v mreži splošne knjižnice letno skupaj najmanj 50 izvedb različnih oblik dejavnosti iz drugega odstavka 16. člena zakona za namen izobraževanja ter razvoja informacijske, bralne pismenosti in drugih pismenosti ter bralne kulture, osebnega razvoja, medkulturnega dialoga, informiranja in vključevanja v družbo. Tako postavljen normativni okvir delovanja splošne knjižnice, ki je vezan na uresničevanje poslanstva ter zakonitosti javne službe, vse bolj izrisuje potrebo po knjižničarskem strokovnjaku, ki je tudi in predvsem reden ter poglobljen bralec.

Vsekakor kaže opozoriti na razlike med vrstami knjižnic. Na primeru splošnih knjižnic v slovenskem prostoru smo lahko razbrali obstoj precej natančno odmerjenega normativnega okvira, česar pa v primeru šolskih in visokošolskih knjižnic, še manj pa specialnih ne moremo prepoznati. Če so visokošolske in specialne knjižnice obravnavane v tem normativnem podzakonskem aktu, ki določa pogoje za knjižnično javno službo, pa je delež vsebin neprimerno manjši in manj določen kot v primeru splošnih knjižnic. Šolske knjižnice v tem podzakonskem aktu niso obravnavane, saj je že več let v postopku oblikovanja, usklajevanja in sprejemanja zanje ločen podzakonski akt.

Pravilnik ne obravnava vseh vrst knjižnic, katerih delovanje je v slovenskem prostoru zakonsko določeno in jih tudi ne obravnava v enakem sorazmerju,¹ zato je za namen zagotavljanja najvišje možne kakovosti knjižnične javne službe treba pri načrtovanju, organiziranju, izvajanju in vrednotenju te dejavnosti zakonske določbe nadgraditi z drugimi dokumenti, kot so npr. nacionalne in mednarodne smernice ter produkti znanstvenega in strokovnega komuniciranja.

Knjižničarstvo kot javna služba temelji na osebni odgovornosti, strokovnosti in etičnosti strokovnih knjižničarskih delavcev. Etični kodeks slovenskih knjižničarjev je bil sprejet leta 1995 na skupščini Zveze bibliotekarskih društev Slovenije in še vedno² ponuja smernice za etično dimenzijo izvajanja knjižnične storitve. Etični kodeks slovenskih knjižničarjev (1995) v kombinaciji z mednarodnimi knjižničnimi kodeksi (IFLA Code of ethics for librarians and other information workers, 2012) pomenijo »najvišjo zavezo za kakovostno in profesionalno izvedbo javne službe« (Fras Popović, 2016, str. 74). Prav mednarodni etični kodeks (IFLA Code ..., 2012) opozarja knjižničarje, da osebna načela ne smejo prevladati nad poklicnimi na račun zagotavljanja nevtralnosti, ki jo zaznamo v uravnoteženi knjižnični zbirki in uravnoteženih storitvah za dostop do informacij. Predpostavljamo, da se križanje osebnih in poklicnih načel najpogosteje zgodi prav pri branju. Resman in Klemen (2014, str. 131) opozarjata, da vsak knjižničar prinese v knjižničarski poklic tudi svoja etična načela, in poudarita, da je pri usklajevanju osebnih in poklicnih etičnih načel pomembno upoštevati kot osnovno vodilo »osebno dostojanstvo ljudi, s katerimi ali za katere dela«. Uporabniki bolj kot knjižnici kot ustanovi zaupajo knjižničarjem kot posameznikom, poudarita avtorja, in tako lahko tudi v njunem razmišljanju najdemo poudarjeno vlogo osebnega ravnanja in etičnega delovanja v knjižničarstvu.

Ob upoštevanju Etičnega kodeksa slovenskih knjižničarjev vsak strokovni knjižničarski delavec, bodisi član stanovskega društva ali ne, skrbi za oblikovanje svoje osebno-sti, strokovnosti in etičnosti (Fras Popović, 2016).

- 1 V tem podzakonskem aktu je 35 členov namenjenih splošnim knjižnicam, 9 členov visokošolskim, 6 specialnim in 5 nacionalni. Šolske knjižnice niso predmet obravnave tega pravilnika. Po spremenjeni zakonodaji iz leta 2015 šolske knjižnice opravljajo knjižnično dejavnost za potrebe javne službe vzgoje in izobraževanja in za sprejem pravilnika o pogojih za šolske knjižnice je pristojen minister za izobraževanje. V času nastajanja monografije takšen pravilnik še ni bil sprejet in tako ostaja za šolske knjižnice v veljavi pravilnik iz leta 2003.
- 2 Etični kodeks slovenskih knjižničarjev je v času pisanja tega prispevka v prenovi, vendar avtorici menita, da se osnovna izhodišča, vezana na delovanje knjižničarjev pri zagotavljanju najvišje ravni storitve, ne bodo umaknila iz določil etičnega kodeksa. Prav tako tudi ne odgovornost posameznega strokovnega knjižničarskega delavca za nenehno lastno strokovno izpopolnjevanje in ustvarjalni prispevek k razvoju knjižničarske stroke. V procesu pisanja monografije je bil sprejet nov etični kodeks slovenskih knjižničarjev (maj 2025) in po pregledu vsebine etičnega kodeksa avtorici prispevka ohranjata zgoraj zapisano stališče, saj se nova verzija etičnega kodeksa slovenskih knjižničarjev navezuje na prejšnjo, v večji meri pa daje poudarek osebni odgovornosti knjižničarjev, sodelovanju in strokovni zavzetosti.

Strokovno knjižničarsko delo je normirano na ravni zakonodajnih predpisov (npr. Zakon o knjižničarstvu, 2001, 2. člen; Pravilnik o strokovnih nazivih v knjižnični dejavnosti, 2016; Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe, 2023), v okviru nacionalnih strokovnih priporočil (npr. kot ena od nalog Nacionalnega sveta za knjižnično dejavnost RS, ki ga kot posvetovalni organ vlade določa Zakon o knjižničarstvu iz leta 2001, je potrjevanje nacionalnih strokovnih priporočil) ter mednarodnih strokovnih standardov, smernic in priporočil. Specialna področna zakonodaja v slovenskem prostoru pri izvajanju knjižnične javne službe določa okvir delovanja pravnih oseb (knjižnice kot samostojne pravne osebe ali kot notranja organizacijska enota samostojne pravne osebe) in tudi fizičnih oseb strokovnih knjižničarskih delavcev različnih stopenj izobrazbe (knjižničar, višji knjižničar, bibliotekar, bibliotekar z magisterijem, bibliotekar z doktoratom) ter različnih specialnosti (npr. klasifikator, katalogizator, mladinski knjižničar, informator, pravljicar). Namen in vlogo nacionalnih strokovnih priporočil, ki se nanašajo na organiziranost in delovanje knjižnične javne službe, določa zakonodaja (Zakon o knjižničarstvu, 2001, 11. člen). Nacionalne standarde in strokovna priporočila zakonodaja veže na razvoj knjižnic, saj določi ta generični dokument (strokovna priporočila) kot usmerjevalca razvoja knjižnic. V letu 2025 so v nacionalnem prostoru veljavna naslednja specialna strokovna priporočila: Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice, Strokovni standardi in priporočila za visokošolske knjižnice, Strokovni standardi za specialne knjižnice in Strokovna izhodišča za vzpostavitev kompetenčnih centrov. Pri vsebini nacionalnih strokovnih priporočil se zakonodajna določila oplemenitijo s strokovnimi razpravami, praktičnim znanjem in znanstvenim raziskovanjem. So dogovorjena in potrjena na nacionalni ravni. Mednarodni standardi so podobno kot nacionalna strokovna priporočila presek teorije in prakse ter prinašajo spoznanja za specifično knjižničarsko področje iz različnih držav, okolij, vključujejo širši nabor strokovnih izkušenj in znanstvenih razprav ter so po različnih postopkih usklajevanja mednarodno dogovorjen standard delovanja.

Iz opisanega je razvidna normirana stran knjižničarstva, kar pomeni, da imamo opravka s precej bolj specficirano dejavnostjo, kot bi na prvi pogled sklepali. Vendar je to hkrati dejavnost, ki je v svoji osnovi storitvena dejavnost. Vsem storitvenim dejavnostim je skupno, da se njihova izvedba zrcali v odnosu med akterji. To najpogosteje zaznavamo kot vpliv, ki ga ima neka dejavnost. Torej, vpliv neke storitvene dejavnosti vrednotimo skozi odnos med izvajalcem ali nosilcem dejavnosti in prejemnikom ter v spremembi, ki jo je to izvajanje povzročilo. Se pravi, kaj je pri točki A drugače, kot je bilo pred sodelovanjem v tej dejavnosti.

Ne glede na to, da je strokovno knjižničarsko delo zakonsko definirano (npr. Zakon o knjižničarstvu, 2001, 2. člen; Pravilnik o strokovnih nazivih v knjižnični dejavnosti, 2016, 5. člen; Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe, 2023, 11. člen, 48. člen, 56. člen), je za kakovostno izvedbo knjižnične javne službe nujno potrebno upoštevanje nacionalnih in mednarodnih strokovnih smernic s poudarkom na knjižničarju kot nosilcu knjižnične javne službe. Ne glede na to, kako dobro opišemo, zasnujemo in zastavimo ter zgradimo knjižnične stavbe, so knjižničarji (ne glede na stopnjo izobrazbe ali specialno strokovno področje) tisti, ki načrtujejo, organizirajo, izvajajo in vrednotijo knjižnično storitev v vseh možnih dimenzijah.

Posamezniki ali raziskovalne skupine so v slovenskem prostoru v procesu znanstveno-raziskovalnega komuniciranja od leta 2000 ustvarili skoraj dva tisoč del,³ ki jih lahko umestimo na strokovno področje knjižničnih delavcev. Če tej ključni besedi dodamo še bralna kultura, se število zadetkov v enakem časovnem obdobju in ob izbiri jezika zmanjša na 65.

Ne glede na zakonsko definirana strokovna področja dela in na opredelitve, ki jih prinašajo nacionalna ali mednarodna priporočila, je strokovno delo knjižničarjev v največji meri vezano na branje.

Bralno kulturo slovenskih knjižničarskih delavcev razumemo kot odnos do branja, ki se kaže skozi pogostost branja, motiviranost za branje ter dojemanje branja kot vrednote. Pri slednjem nas zanima tudi njihov odnos do razumevanja branja kot dejavnosti, ki je vezana na udejanjanje poslanstva knjižnice, v še večji meri pa na vlogo posameznika, strokovnega knjižničarskega delavca, kot nosilca etične drže profesije, ki je v očeh splošne javnosti (Ambrožič, 2016) v veliki meri vezana prav na dejavnosti branja.

Metodologija

Metoda zbiranja podatkov v raziskavi je bila anketa. Metodologijo in nekatere izzive podrobno opišejo Fras Popović idr. (2025). Anketni vprašalnik je imel dva dela: splošni in specifični del, vsak od njiju je bil sestavljen iz dveh sklopov; skupaj so bili torej štirje sklopi, kar v nadaljevanju prikazuje tabela 1 (Fras Popović idr., 2025).

Na začetku vprašalnikov je bila izjava o strinjanju za sodelovanje v raziskavi, sledil je sklop sociodemografskih vprašanj (Fras Popović idr., 2025; Haramija idr., 2025). Pri strokovnih delavcih knjižnic nas je pri sociodemografskih podatkih zanimalo naslednje:

3 Vzemna baza knjižničnega kataloga Slovenije (COBIB) nam na iskalno zahtevo pod ključno besedo knjižničarji in izbrani jezik slovenščina ponudi 1953 zadetkov (datum poizvedbe: 12. 2. 2025).

- spol,
- starost (odprto vprašanje),
- regija, v kateri je institucija, ki jo vodi,
- število let delovne dobe na področju knjižničarstva (odprto vprašanje),
- število let delovne dobe na delovnem mestu vodje na področju knjižnične dejavnosti (odprto vprašanje).

Pri sestavi vprašalnika za strokovne delavce v knjižnicah smo zaradi omogočanja primerjav uporabili tudi primere vprašanj iz drugih podobnih raziskav, npr. nacionalne raziskave Knjiga in bralci VI (Rupar idr., 2019), raziskave o bralnih navadah študentov (npr. Kovač idr., 2020), ter o uporabi, torej poslušanju podkastov (npr. Vilar in Fras Popović, 2022).

Fras Popović idr. (2025) podajo opis anketnega vprašalnika, ki je bil usklajen znotraj ciljnega raziskovalnega projekta o raziskovanju bralnih vzorov (Haramija idr., 2025). V prvem sklopu splošnega dela vprašalnika (Fras Popović idr., 2025) so anketiranci odgovarjali na vprašanja o svojem osebnem odnosu do bralne kulture in bralne pismenosti in tako smo ugotavljali naslednje **lastnosti bralnih navad**:

- *pogostost branja*: v prostem času v primerjavi z drugimi aktivnostmi, glede na namen (delo/razvedrilo/novice/profesionalni razvoj/osebni razvoj, glede na jezik (v slovenskem/tujem jeziku) in glede na vrsto bralnega gradiva ter nosilec (tiskano/digitalno/zvočno/podkasti);
- *dolžino branja* za užitek v prostem času;
- *število prebranih knjig*: vseh na mesec, e-knjig na mesec, vseh knjig v slovenskem jeziku na leto in vseh knjig v tujem jeziku na leto;
- *način pridobivanja* bralnega gradiva.

Drugi sklop splošnega dela vprašalnika je pri strokovnih delavcih v knjižnicah preverjal **dejavnike bralne kulture in bralne pismenosti**, in sicer:

- *spoznavne dejavnike*: znanje o branju in bralni motivaciji (kje so prišli do teh znanj, koliko izobraževanj s tega področja imajo, kakšna je bila dolžina teh izobraževanj, ali so sodelovali v raziskovalnih projektih/programih s področja branja in bralne motivacije ter ocena zadostnosti teh znanj za njihovo delo);
- *okoljske dejavnike*: materialne vire (število vseh tiskanih knjig doma, število strokovnih knjig doma), predhodne izkušnje (kako pogosto so jim drugi brali, čustvene izkušnje z branjem v osnovni in srednji šoli, vpliv drugih na njihovo branje) in zaznana bralna kultura na delovnem mestu;
- *motivacijske dejavnike*: interes, bralno kompetentnost in pomembnost branja.

V prvem sklopu specifičnega dela vprašalnika smo ugotavljali **elemente delovnega okolja**:

- *velikost kraja in vrsta knjižnice*;
- *značilnosti bralne kulture na delovnem mestu* (v prvem delu smo pri okoljskih dejavnikih ugotavljali, ali je bralna kultura na delovnem mestu zaznana; tukaj smo ugotavljali njene značilnosti): čas za branje na delovnem mestu, samoocena bralne kulture na delovnem mestu;
- *pogostost in vrste bralnih aktivnosti pri njihovem delu*: kako pogosto glasno berejo svojim uporabnikom, kako pogosto sodelujejo s strokovnimi delavci na področju, kako pogosto uporabljajo različne načine za spodbujanje branja.

V drugem sklopu specifičnega dela vprašalnika smo ugotavljali **primere dobrih praks**, in sicer osebne pozitivne izkušnje, sodelovanje z drugimi institucijami ter sodelovanje z učitelji.

Tabela 1: Shematski prikaz anketnega vprašalnika za strokovne delavce v knjižnicah (Prirejeno po: Fras Popović idr., 2025)

Uvodni del vprašalnika Soglasje za sodelovanje Demografski podatki				
Splošni del		Specifični del		
Bralne navade	Spoznavni (S), motivacijski (M), okoljski (O) dejavniki	Elementi delovnega okolja in značilnosti institucije	Sodelovanje in primeri dobrih praks	Prvi del
Prostočasne dejavnosti v odnosu do branja	Znanje o branju in bralni motivaciji (S) – kje do znanja – število izobraževanj – obseg izobraževanj – osebno sodelovanje v raziskovalnih projektih/programih – navedba projektov – ocena zadostnosti znanj	Velikost kraja Vrsta knjižnice Bralna kultura na delovnem mestu: čas Samoocena bralne kulture na delovnem mestu	Sodelovanje z institucijami Sodelovanje z učitelji Vključenost v posebne programe	
Pogostost branja glede na namen	Bralna kompetentnost (M) Ali bi sebe označili kot bralca Za kakšnega bralca se imajo	Pogostost glasnega branja uporabnikom	Lastne pozitivne izkušnje	

Splošni del		Specifični del	
Število prebranih knjig	Interes za branje (M)	Tema, ki je v anketi nismo zajeli, a se zdi sodelujočim pomembna	Drugi del
Branje v tujem jeziku	Pomembnost branja (M)		
Dolžina branja za užitek	Vpliv glede branja (O)		
Vrsta bralnega gradiva	Število knjig doma (O)		
Poslušanje podkastov	Predhodne bralne izkušnje (O)		
Način pridobivanja bralnega gradiva	Pogostost branja drugih (O)		

Anketni vprašalnik za strokovne knjižnične delavce je obsegal 41 vprašanj različnih vrst: odprta, razvrščanje, lestvična, izbirna.

Fras Popović idr. (2025) ugotavljajo, da za strokovne delavce v knjižnicah, pa naj bo to ločeno za tri vrste knjižnic, torej šolske, splošne ali visokošolske, ali pa za vse tri vrste skupaj, nimamo javno dostopnih podatkov o starosti, spolu, številu let delovne dobe, izobrazbi, bibliotekarskem izpitu ali strokovnih nazivih na področju knjižničarstva. Zato ne morejo (Fras Popović idr., 2025) podati informacije o povprečni starosti strokovnih delavcev v knjižnicah, o povprečni delovni dobi, o razmerju med spoloma, situaciji glede izobrazbe ali glede strokovnih nazivov na področju knjižničarstva. Nadalje ugotavljajo, da je zastopanost po regijah dostopna v primeru splošnih knjižnic, ne pa v primeru šolskih in visokošolskih knjižnic.

Avtorice poudarijo tudi, da so v raziskavi naleteli še na izziv primerjave med slovenskimi statističnimi regijami, kot jih je upoštevala raziskava, in knjižničnimi območji, kot jih določa področna zakonodaja, zaradi česar je bilo treba združeno obravnavati podatke za spodnjepodravsko in štajersko območje (tabela 2).

Tabela 2: Primerjava knjižničnih območij in statističnih regij (Fras Popović idr., 2025)

Statistična regija	Knjižnično območje
Pomurska regija	Pomursko območje
Podravska regija	Štajersko območje Spodnjepodravsko območje
Koroška regija	Koroško območje
Savinjska regija Zasavska regija	Celjsko območje

Statistična regija	Knjižnično območje
Jugovzhodna Slovenija Posavska regija	Dolenjsko območje
Osrednjeslovenska regija	Osrednjeslovensko območje
Gorenjska regija	Gorenjsko območje
Obalno-kraška regija Primorsko-notranjska regija	Obalno-kraško območje
Goriška regija	Goriško območje

Pri oblikovanju vzorca in zagotavljanju reprezentativnosti vzorca strokovnih knjižničnih delavcev je bil na razpolago le podatek o številu zaposlenih strokovnih delavcev po posamezni vrsti knjižnic, a za različna leta. Avtorice (Fras Popović idr., 2025) poudarijo ugotovitev, da so lahko iz javno dostopnih statističnih podatkov, ki jih na nacionalni ravni zbira Narodna in univerzitetna knjižnica, za potrebe raziskave pridobile le število strokovnih delavcev v splošnih in visokošolskih knjižnicah za leto 2022, za šolske knjižnice pa za leto 2020 (BibSiSt, b. d.), kar je prikazano v tabeli 3.

Tabela 3: Podatki o strokovnih delavcih (Vir: BibSiSt, b. d.)

Vrsta knjižnice	Populacija	Delež populacije	Sodelujoči	Delež (pod) populacije.	Delež v vzorcu
splošna	1013	51 %	361	36 %	45 %
visokošolska	390	21 %	87	22 %	11 %
šolska	577	29 %	349	60 %	44 %
Skupaj	1980	100 %	797	40 %	100%

Odziv v anketi (tabela 3) je bil na ravni populacije strokovnih knjižničnih delavcev 40 %, zajetih je bilo 36 % strokovnih knjižničarskih delavcev splošnih knjižnic, 22 % strokovnih knjižničarskih delavcev visokošolskih knjižnic in 60 % strokovnih knjižničarskih delavcev v šolskih knjižnicah. Razmerja oziroma deleži v vzorcu sicer ne odražajo natančno razmerij v populaciji, na kar opozorijo tudi Fras Popović idr. (2025). Podatki razkrijejo, da je v slovenskem knjižničnem prostoru glede na izbrane vrste knjižnic 1980 zaposlenih, kar predstavlja celotno populacijo raziskave. Glede na posamezno vrsto knjižnice se (kot je razvidno v tabeli 3) ujemajo deleži v populaciji (npr. splošne knjižnice imajo 51 % delež celotne populacije strokovnih knjižničarskih delavcev v slovenskem prostoru) in deleži sodelujočih v anketi (npr. iz splošnih knjižnic je bilo 361 sodelujočih, kar predstavlja 36 % vseh strokovnih knjižničarskih delavcev v splošnih knjižnicah) ter nato deleži v vzorcu sodelujočih v anketi (npr. sodelujoči iz

splošnih knjižnic so predstavljali 45-odstotni delež vseh sodelujočih v anketi). S tem odstotkom smo se približali deležu v celotni populaciji, ki je sicer, kot navedeno, 51 %.

Podatke v glavni raziskavi smo zbirali od 15. 5. 2024 do 12. 8. 2024. Anketni vprašalnik za strokovne delavce v splošnih, visokošolskih in šolskih knjižnicah smo posredovali na splošni e-poštni naslov knjižnice. Ob osnovnem besedilu, v katerem smo pojasnili namen raziskave ter podali informacije o vodji, financerjih ter partnerjih raziskovalnega projekta, smo dopisali še prošnjo za tistega, ki sprejema elektronsko pošto na generičnih elektronskih naslovih knjižnic (npr. info@knjiznica.si), za posredovanje anketnega vprašalnika strokovnim knjižničnim delavcem njihove knjižnice.

Podatke smo analizirali z opisno ter ustreznimi bivariatnimi in multivariatnimi statističnimi analizami, kjer je bilo to mogoče; take analize so omogočali podatki o strokovnih delavcih v splošnih knjižnicah (poglavje 5) in strokovnih delavcih v šolskih knjižnicah (poglavje 6). Za obdelavo podatkov smo uporabili prostodostopni statistični paket Jamovi.

Preizkusi normalnosti porazdelitve numeričnih spremenljivk (Shapiro-Wilkov (W) preizkus) ter homogenosti (Levenov (F) preizkus) so pri vseh spremenljivkah pokazali, da niso normalno porazdeljene in da niso homogene, zato smo uporabljali neparametrične bivariatne preizkuse (Mann-Whitneyjev preizkus, Kruskal-Wallisov preizkus).

Za ugotavljanje povezanosti oziroma vpliva več faktorjev na tem, do sedaj neproučevanem področju, smo povsod pripravili tudi eksploratorno faktorsko analizo. Ugotovitve tudi vsebinsko interpretiramo in postavljamo ob bok ugotovitvam predhodnih raziskav, s poudarkom na bralnih navadah strokovnih knjižničarskih delavcev in splošne javnosti v slovenskem prostoru.

Rezultati in razprava

V tem poglavju opišemo osnovne ugotovitve in izzive, ugotovljene ob izhodiščni podobnosti rezultatov. Precej izzivov je, kot že omenjeno, pravzaprav metodološke narave in nanje opozorijo že Fras Popović idr. (2025). V slovenskem strokovnem knjižničnem prostoru nimamo dovolj natančnih javno dostopnih demografskih podatkov, s katerimi bi lahko izrisali podobo strokovnega knjižničarskega delavca. To poudarijo tudi Fras Popović idr. (2025), ko poskusijo izrisati podobo tipičnega strokovnega knjižničarskega delavca na osnovi demografskih podatkov, pridobljenih v raziskavi o bralnih vzorih (Haramija idr., 2025). Fras Popović idr. (2025) se ukvarjajo tudi z izzivi, kako izrisati podobo tipične(ga) slovenske(ga) [splošne(ga), šolske(ga), visokošolske(ga)] knjižničarke oziroma knjižničarja, ne le glede njenih oziroma njegovih osebnih

značilnosti (npr. spol, starost, izobrazba, strokovni naziv), temveč tudi glede strokovnih lastnosti, bralnih navad, kompetenc in bralne kulture splošno, ne nazadnje pa tudi značilnost knjižničnega delovnega okolja. Reprezentativnost vzorcev v raziskavi jim je na osnovi zbranih podatkov omogočila razbrati osnovne značilnosti tipičnih slovenskih knjižničarjev, in sicer: ko govorimo o povprečnem slovenskem knjižničarju, govorimo v resnici o knjižničarki – saj je v knjižničarstvu glede na podatke iz ankete kar 89 % žensk – ta knjižničarka je stara 46,9 let in je v knjižničarstvu 16,5 let (tabela 4).

Tabela 4: Demografski podatki anketirancev – strokovni knjižnični delavci (n = 797) (Vir: Fras Popović idr., 2025)

Spremenljivka	Vsebina	Frekvenca/Št.	Delež v vzorcu
Spol	ženski	711	89 %
	moški	77	10 %
	drugo	4	1 %
	Ne želim odgovoriti	5	1 %
Vrsta knjižnice	splošna	361	45 %
	šolska	349	44 %
	visokošolska	87	11 %
Starost	min	22	
	max	68	
	povprečje	46,9	
Leta delovnih izkušenj	min	0	
	max	43	
	povprečje	16,5	

Na tem mestu nadaljujemo uresničevanje njihovega izziva in na osnovi zbranih podatkov poskušamo izrisati tipično podobo slovenske strokovne knjižničarske delavke glede na strokovne poteze in preference glede bralnih navad, odnosa do branja in tudi glede na značilnosti delovnega okolja v zvezi z odnosom do bralne kulture.

Strokovna knjižničarska delavka (ne glede na stopnjo izobrazbe bomo za vse strokovne knjižničarske delavce in delavke v nadaljevanju uporabili termin knjižničarka) ima glede na rezultate raziskave, objavljene tudi v Haramija idr. (2025), naslednje predhodne bralne izkušnje. Predvsem ima pozitivne izkušnje z branjem v otroštvu, saj so večini (58 %) odrasli brali vsak dan, skoraj vsak dan, enkrat ali dvakrat na teden. Med njimi pa je tudi precejšen delež takšnih (19 %), ki jim odrasli v otroštvu niso nikoli ali skoraj nikoli brali. Več kot polovica (57 %) knjižničark poroča o tem, da so jim odrasli

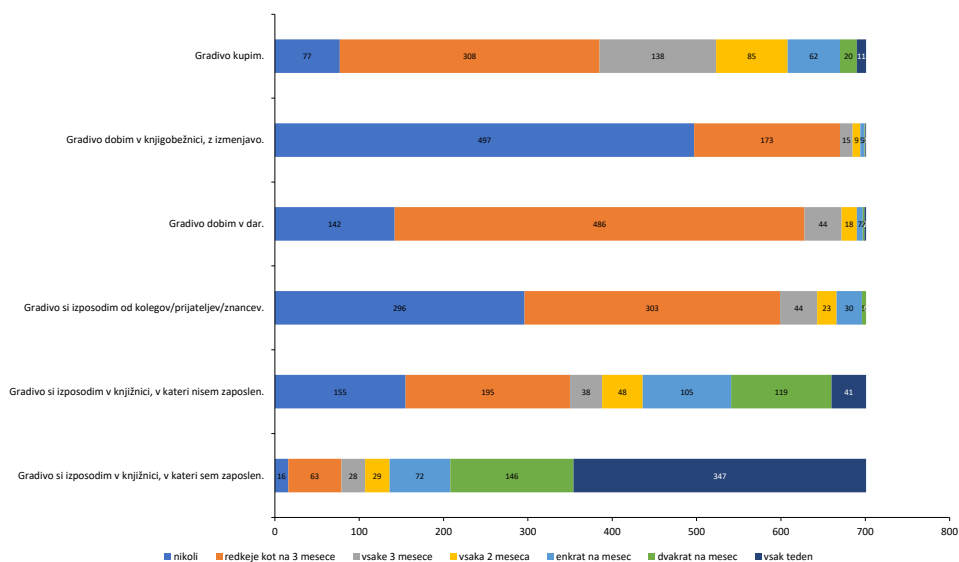
brali, dokler niso same tekoče brale. V času formalnega izobraževanja v osnovni in srednji šoli ima večina knjižničark zelo pozitivne (53 %) ali bolj pozitivne kot negativne izkušnje v osnovni šoli (26 %), delež knjižničark z zelo pozitivnimi izkušnjami v srednješolskem okolju, to je 34 %, je manjši od osnovnošolskega, je pa delež tistih, ki imajo bolj pozitivne kot negativne izkušnje iz srednje šole (31 %), višji od deleža podobnih izkušenj, ki so jih imele z branjem v osnovni šoli. Torej ima tipična knjižničarka pozitivne spomine na zgodnje otroštvo, ko so ji odrasli v njenem intimnem okolju brali, vse dokler se sama ni naučila brati, prav tako ima zelo pozitivne izkušnje z branjem iz osnovne in srednje šole.

Ob pretežno zelo pozitivnih in bolj pozitivnih kot negativnih izkušnjah v osnovno- in srednješolskem okolju tako lahko morda preseneča podatek o vplivu. Rezultati raziskave so pokazali, da so imeli tudi pri knjižničarki največji vpliv starši, sorodniki, domače okolje (45 %). Ta podatek preseneča le na prvi pogled, saj je v zadnjih petih letih kar nekaj raziskav o bralnih navadah pri ugotavljanju vpliva različnih okolij na prvo mesto postavilo domače okolje. Med zadnjimi tudi nacionalna raziskava o bralnih navadah slovenske splošne populacije, torej raziskava Knjiga in bralci VII (Gerčar idr., 2024). V tej raziskavi so ugotovili prav enak odstotek (45 %) tistih, ki so kot najpomembnejši dejavnik vpliva na to, da berejo, na prvo mesto postavili starše, sorodnike in domače okolje. Tem knjižničarkam, ki pripisujejo zasluge za oblikovanje svojih bralnih navad domačemu okolju, sledijo knjižničarke, ki nikomur ne pripisujejo odločilnega vpliva (24 %), nato šele knjižničarke, ki so dobile najpomembnejše bralne spodbude za oblikovanje bralnih navad v šolskem okolju (8 %).

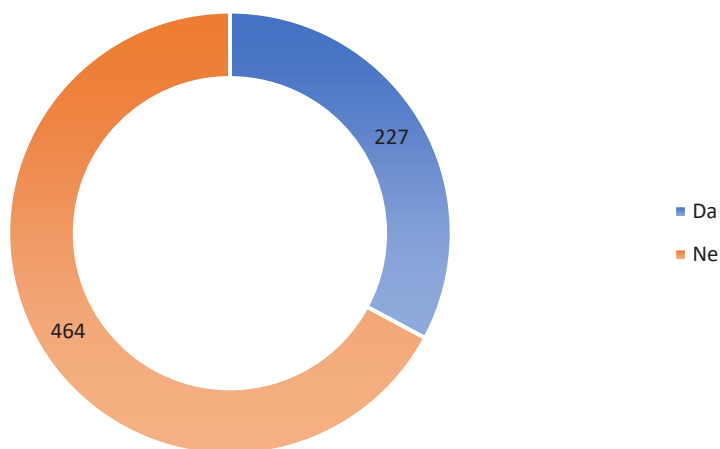
Ob teh treh kategorijah, ki po rezultatih izstopajo, je zanimiva tudi kategorija drugo (5 %). Kategorija je bila odprte narave in vanjo so lahko respondenti vpisali lastne odgovore. Med podanimi odgovori izstopa vpliv knjižnice in knjižničarja ali knjižničarke, v splošni, krajevni ali šolski knjižnici. Pomemben del odgovorov je vezanih na samo odkritje branja (»sam; sama«) in na posameznikovo čustveno stanje (»samota«; »osamljenost«; »moja vedoželjnost«). Sledijo odgovori, ki jih lahko povežemo v samostojno kategorijo, vezano na knjige kot medij: »lepe ilustracije v knjigah; ne spomnim se osebe, ampak ko sem enkrat odkrila, kaj vse se skriva v knjigah, sem se navdušila nad knjigami; odkritje fantazijskega in znanstvenofantastičnega žanra (in posledično vseh podžanrov, npr. steampunk); vonj knjige«. Med odgovori v kategoriji drugo najdemo tudi vpliv televizijskih oddaj, filmov, sosedov, župnika in sorodnikov prijateljev.

Ob tej bolj ali manj splošni bralni sliki je za nas predvsem zanimiv vpogled v elemente delovnega okolja in tiste elemente odnosa do branja, ki jih lahko vezemo na pričakovane strokovne kompetence profesionalnega kadra za izvajanje knjižnične javne službe.

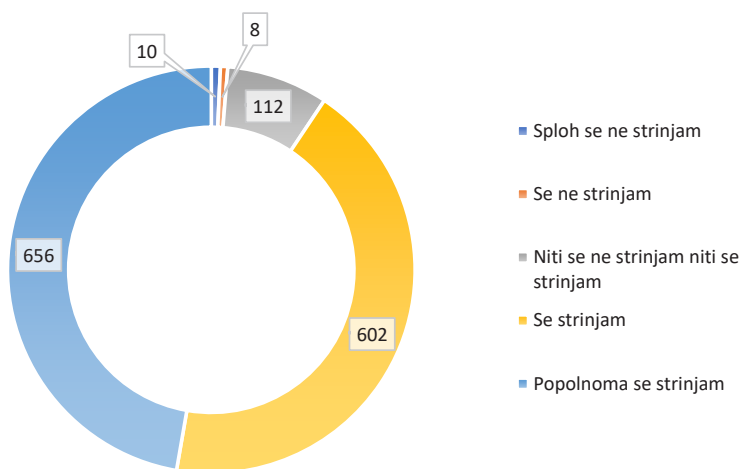
Strokovni knjižnični delavci (slika 1) najpogosteje dostopajo do gradiva v knjižnici, v kateri so zaposleni. Polovica je takšnih, ki vsak teden do gradiva dostopajo v knjižnici, v kateri so zaposleni. Redkeje kot na tri mesece si gradivo izposojajo v knjižnici, v kateri niso zaposleni. Prav tako redkeje kot na tri mesece gradivo kupijo. Dobra tretjina jih ima v sklopu svojih tedenskih delovnih obveznosti predviden čas za branje (slika 2). Slaba polovica se ima za dobrega bralca (slika 3), velika večina v branju uživa ter nima težav, kadar se mora z branjem nekaj naučiti. Med respondenti ni takšnega, ki bi menil, da v branju ni dober, kar je zanimivo, saj se vsi niso opredelili za bralce (slika 4), in tudi ne takšnega, ki se mu zdi branje v prostem času izguba časa in raje počne kaj drugega (slika 5), čeprav je res tudi minimalen delež respondentov, ki v prostem času ne bere, medtem ko jih večina za branje nameni več kot pol ure v kosu (slika 6).

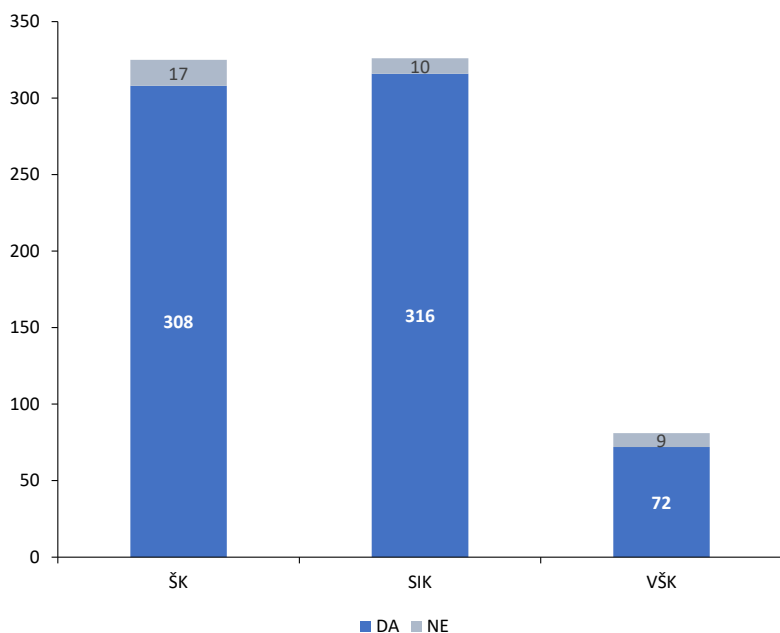
Slika 1: Načini in pogostost dostopanja do gradiva za branje

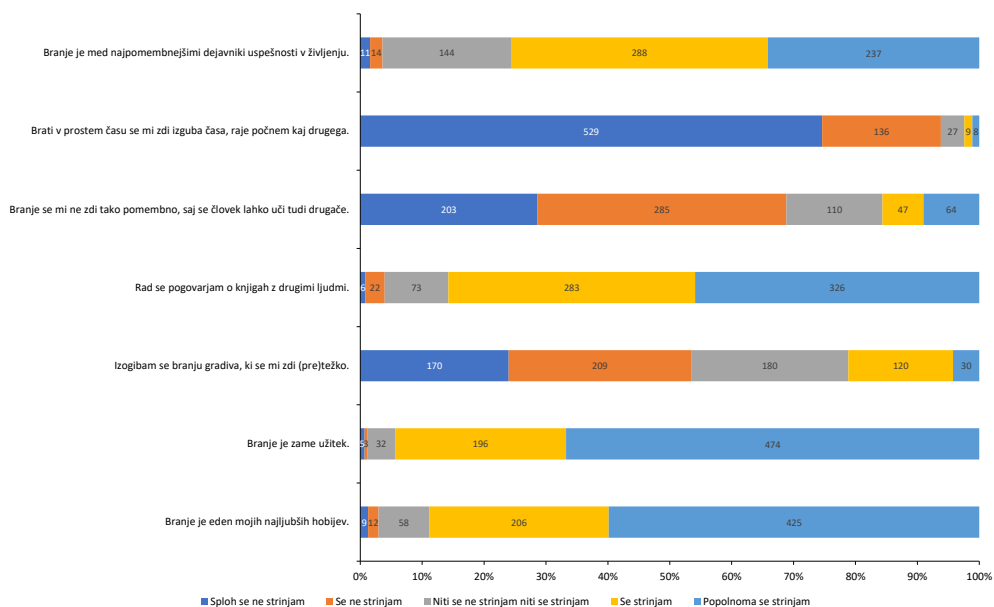
Slika 2: Deleži knjižničarjev, ki imajo v tedenskem načrtu svojih delovnih obveznosti predviden čas za branje

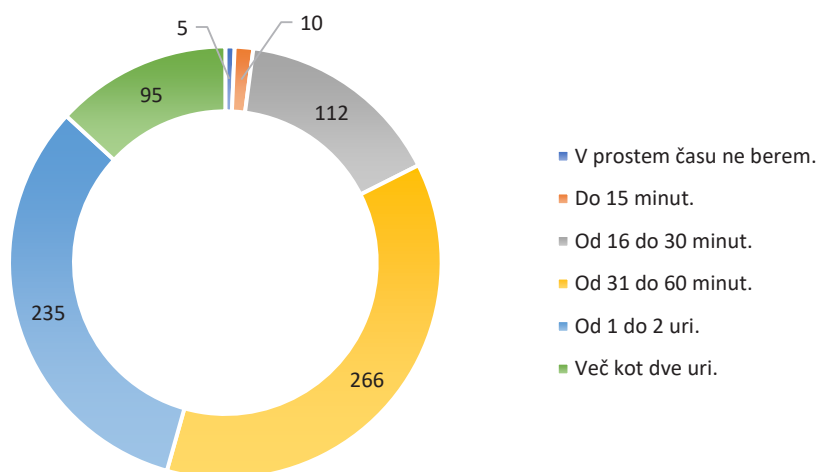
Slika 3: Samoocena knjižničarjev, ali se imajo za dobrega bralca

Slika 4: Samoocena knjižničarjev, ali bi se označili za bralca

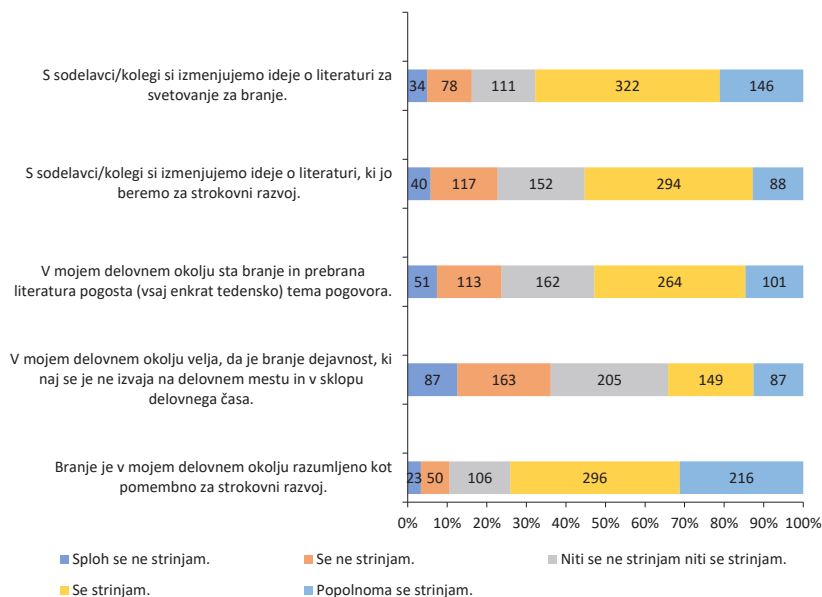

Slika 5: Nekatera mnenja knjižničarjev o branju

Slika 6: Kako dolgo običajno berejo knjige v enem kosu takrat, ko jih berejo v prostem času

Zanimivo je, da jih slaba desetina meni, da branje ni tako pomembno, saj se človek lahko uči tudi drugače. Tudi le dobra tretjina se popolnoma strinja s trditvijo, da je branje med najpomembnejšimi dejavniki uspešnosti v življenju (slika 5). To so vsekakor razmeroma veliki deleži knjižničarjev, ki, kot kaže, niso prepričani o vrednosti in vlogi branja. Zagovarjanje ali poudarjanje vloge branja v vsakdanjem življenju se v zadnjem obdobju desetih let spreminja. Namesto tradicionalne usmerjenosti pomena branja v kakovostno aktivnost za preživljanje prostega časa in način pridobivanja besednega zaklada vse bolj prihaja v ospredje poudarjanje pomena branja za razvoj možganov, za preprečevanje določenih bolezni (npr. demence), spodbujanje empatije in sposobnost izražanja čustev ter vsesplošno funkcioniranje (npr. razumevanje zdravnikovih napotkov za zdravljenje bolezni). S tem prihaja v ospredje tudi drugačno vedenje o procesu branja. Zato je zanimivo, sploh če primerjamo z zgornjimi podatki, da skoraj polovica respondentov meni, da imajo dovolj ali celo preveč znanja o branju (48 %) in jim to znanje zadošča za njihovo delo. Takšnih, ki menijo, da bi potrebovali za svoje delo več znanja o branju, je slaba četrtina (23 %), le 1 % je prepričan, da imajo znanja premalo, še 5 % pa ne zna oceniti, koliko znanja ima. Sicer je seveda dobro, da med knjižničarji zaznavamo visoko stopnjo profesionalne samozavesti, a ker gre za samoocene, bi bilo potrebno za objektivnejšo sliko o ustreznosti in zadostnosti njihovih znanj ter vplivu na kakovost njihovega dela pripraviti še dodatne analize.

Slika 7: Elementi delovnega okolja

Pri promociji branja in knjig vse bolj izstopa pomen pogovora o prebranem. Zato je zanimivo (slika 5), da je med strokovnimi knjižničarskimi delavci le 46 % takšnih, ki se res radi pogovarjajo o knjigah z drugimi (gre za popolno strinjanje s trditvijo), medtem ko se v svojem delovnem okolju o branju in prebrani literaturi pogosto (vsaj enkrat tedensko) pogovarja le 15 % (popolno strinjanje), kar prikazuje slika 7. Če tej kategoriji prištejemo še kategorijo strinjanja, dobimo večji odstotek. Glede na delovno okolje, torej knjižnico, in dejavnost, torej knjižničarstvo, pa bi pričakovali oziroma si želeli še precej večji odstotek pri obeh elementih delovnega okolja, ki izražata bralno kulturo v organizaciji oziroma sta kazalnika ravni organizacijske bralne kulture. Ta pa je seveda izjemno pomemben dejavnik vpliva na kakovost dela ter možnosti za strokovni razvoj knjižničarjev.

Zaključek

Kot smo videli, lahko iz podatkov oblikujemo vsaj osnovno podobo tipičnega (oziroma povprečnega, čeprav so s povprečji pač težave) slovenskega knjižničarja, pravzaprav knjižničarke – podatek potrjuje sicer uveljavljeno mnenje o feminiziranosti profesije. Starost knjižničarke je razmeroma visoka, kar sam po sebi ni dober podatek, izkušnost oziroma staž na področju knjižničarstva pa nekako srednji. Tako lahko vendarle

govorimo o izkušenem kadru, kar nosi s seboj dober razvojni potencial. Podatki izrišejo tudi precej pozitivno podobo knjižničarke pristočasne bralke, manj pozitivna pa je ta podoba, če jo postavimo v kontekst razumevanja knjižničarke kot profesionalne bralke, saj določeni rezultati slikajo manj zavzet odnos do branja, kot bi si ga od knjižničark želeli, ter manj podporno delovno okolje, kot bi to lahko bilo. Dobro je sicer, da zaznavamo tudi razmeroma visoko profesionalno samozavest glede znanj za spodbujanje in razvijanje branja, kar pomeni, da taka knjižničarka lahko vsaj do neke mere sama skrbi za svoj profesionalni razvoj tudi v ne zelo podpornem delovnem okolju.

Vsekakor pa smo predvidevali, da bomo v natančnejših analizah, vezanih na vrsto knjižnic, ki so predstavljene v nadaljnjih poglavjih, lahko glede na vrsto knjižnice, iz katere prihajajo strokovni delavci, prišli do natančnejših ugotovitev ter zaznali določene specifičnosti glede njihove bralne kulture, nanjo vezanega ravnanja v delovnem okolju in tudi značilnosti tega delovnega okolja. Zanimale so nas razlike v odnosu do branja v prostem času, do bralnega gradiva, branja v tujem jeziku in bralnega porekla pa tudi zaznavanje knjižničarjev kdaj pristočasno branje preide v profesionalno branje oziroma kako prvo vpliva na drugo. Prav tako smo analizirali specifičnosti glede načinov dela, npr. glede izvajanja glasnega branja uporabnikom in sodelovanja z drugimi ustanovami pri promociji branja.

Literatura

- Ambrožič, M. (2016). *Odnos javnosti do knjižnične javne službe: rezultati raziskave. Zveza bibliotekarskih društev Slovenije*. http://www.zbdszveza.si/sites/default/files/dokumenti/2013/predstavitev_ambrozic2016.pdf
- BibSiSt – statistični podatki o knjižnicah*. (b. d.). Narodna in univerzitetna knjižnica. <https://bibsist.nuk.uni-lj.si/statisticni-podatki-o-knjiznicah>
- Etični kodeks slovenskih knjižničarjev*. (1995). Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
- Fras Popović, S. (2016). *Vodenje s poslanstvom: vodenje zaposlenih v splošnih knjižnicah. Zveza bibliotekarskih društev Slovenije*.
- Fras Popović, S., Vilar, P. in Javrh, P. (2025). Raziskovanje bralnih navad in bralne kulture slovenskih knjižničarjev: metodološka izhodišča. *Organizacija znanja*, 3(1-2). <https://doi.org/10.3359/oz2530004>
- Gerčar, J., Kovač, M., Blatnik, A. in Rugelj, S. (2024). *Knjiga in bralci VII: bralna kultura in nakupovanje knjig v Sloveniji v letu 2024*. UMco.
- Haramija, D., Fras Popović, S., Ivanuš Grmek, M., Javrh, P., Jančič Hegediš, P., Jug, T., Kovač, M., Licardo, M., Mithans, M., Ograjšek, S., Pečjak, S., Puncer, M., Šek, P., Švab, K., Usenik, J., Vilar, P. in Voršič, I. (2025). *Bralni vzori: raziskava bralnih*

- navad strokovnih delavcev v vrtcih, šolah ter splošnih knjižnicah*. Univerzitetna založba, Pedagoška fakulteta. <https://doi.org/10.18690/um.pef.2.2025>
- IFLA Code of ethics for librarians and other information workers*. (2012). IFLA.
- Kovač, M., Kovač Šebart, M., Vidmar, T. in Mažgon, J. (2020). Bralne navade v Sloveniji in bralne navade študentov pedagoških programov: je kovačeva kobila bosa? *Sodobna pedagogika*, 71(137), 40–57. https://www.sodobna-pedagogika.net/clanki/02-2020_bralne-navade-v-sloveniji-in-bralne-navade-studentov-pedagoskih-programov-je-kovaceva-kobila-bosa/
- Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe. (2023). *Uradni list RS*, št. 28/23.
- Pravilnik o strokovnih nazivih v knjižnični dejavnosti. (2016). *Uradni list RS*, št. 65/16.
- Resman, S. in Klemen, A. (2014). Od profesionalne etike do zadovoljnega uporabnika. V M. Ambrožič in D. Vovk (ur.), *Skupaj smo močnejši: povezovanje, sodelovanje in etično delovanje: povzetki prispevkov* (str. 129–132). Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. <http://www.zbds-zveza.si/?q=node5/posvetovanje-sekcij-skupaj-smo-mocnejši-program>
- Rupar, P., Blatnik, A., Kovač, M. in Rugelj, S. (2019). *Knjiga in bralci VI: bralna kultura in nakupovanje knjig v Sloveniji v letu 2019*. UMco.
- Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice: (za obdobje 2018–2028)*. (2019). Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
- Vilar, P. in Fras Popović, S. (2022). Podcasts as modern strategies for promoting reading literacy and reading culture and their impact on professionals. *Revista româna de biblioteconomie și știința informării*, 18(1), 14–32. <https://www.rrbsi.ro/index.php/rrbsi/article/view/122/77>
- Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1). (2001). *Uradni list RS*, št. 87/2001, 96/2002 – ZUJIK, 92/2015.
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o knjižničarstvu (ZKnj-1A). (2015). *Uradni list RS*, št. 92/15.